

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

BEATA DRABIK

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- 2003 – magister filologii polskiej, dyplom z wyróżnieniem wydany przez Instytut Filologii Polskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego; promotor: prof. dr hab. Jolanta Antas; rozprawa magisterska *Komplement i komplementowanie jako akt mowy i komunikacyjna strategia* (w wersji książkowej wydana pod tym samym tytułem przez wydawnictwo „Universitas”, Kraków 2004).
- 2007 – doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, dyplom wydany przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego; promotor: prof. dr hab. Jolanta Antas; rozprawa doktorska *Językowe rytuały dnia codziennego* (stała się podstawą książki *Językowe rytuały tworzenia więzi interpersonalnych*, wydanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010).

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

- 2008 – 2011 – asystent w Katedrze Teorii Komunikacji na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego
- od 2011 – adiunkt w Katedrze Teorii Komunikacji na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

- styczeń 2009 – styczeń 2010 – praca w charakterze nauczyciela akademickiego na umowie zlecenie i umowie o dzieło w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Krośnie
  - styczeń 2008 – maj 2016 – współpraca naukowa z Instytutem Języka Polskiego PAN – praca w zespole redakcyjnym *Wielkiego Słownika Języka Polskiego* jako redaktor haseł i specjalista od frazeologii.
- 4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.**

Monografia naukowa, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy:

BEATA DRABIK, *CIAŁO – KULTURA – SACRUM. SEMANTYKA I PRAGMATYKA GESTU KULTOWEGO NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH KINEZYCZNYCH ZNAKÓW LITURGII KATOLICKIEJ*, WYDAWNICTWO UNIwersYTETU Jagiellońskiego, KRAKÓW 2022, ss. 532, ISBN: 978-83-233-5116-0

Przedmiotem mojej monografii są kinezyczne znaki liturgiczne – postawy i gesty, które stanowią nieodłączny element mszy świętej w rycie rzymskim. Znaki te doczekały się niewątpliwie wielu opracowań, których autorami są liturgiści – są to prace różniące się czasem powstania, repertuarem opisywanych znaków czy szczegółowością opisu. Znajdujemy znacznie mniej prac, w których kinezyczne znaki liturgiczne opisywane byłyby z perspektywy komunikacyjnej i językoznawczej (choć językoznawcy obecnie z powodzeniem zajmują się opisem gestów jako współtowarzyszących mowie lub zastępujących mowę w procesie przekazywania znaczeń). Kinezyczne znaki liturgiczne pojawiają się co prawda w słownikach gestykulacji (Jarząbek, Cygan 1994; Jarząbek 2016) czy w opracowaniach poświęconych gestom i postawom symbolicznym (Brocki 2001; Szczepaniak 2017), jednakże nie stanowią tam głównego przedmiotu zainteresowania, a ich opis często można uznać za skrótowy.

Przedstawiona monografia ma nadzieję wypełnić tę lukę. Jest to właśnie próba spojrzenia na kinezyczne znaki kultowe oczami badaczki komunikacji i języka, rozumianego na tyle szeroko, że obejmuje on także inne niż werbalne zachowania o komunikacyjnym charakterze. Ze względu – z jednej strony – na przyjętą metodologię badawczą, z drugiej strony – na wybrany obiekt badawczy praca ta wpisuje się więc w obszar teolingwistyki.

Celem tej monografii było więc po pierwsze **zbadanie i opisanie semantyki oraz pragmatyki wybranych kinezycznych znaków liturgicznych**. Aby to zrobić, przyjąłam świadomie perspektywę interdyscyplinarną. Jestem przekonana, że badania ludzkiej komunikacji, ze względu na jej złożoność i fakt, że może toczyć się ona jednocześnie wieloma kanałami i wykorzystywać różne tryby semiotyczne – powinny mieć charakter interdyscyplinarny. Widzimy dziś zresztą, że komunikologia chętnie i z dobrym efektem korzysta z dorobku innych dziedzin. Ale do przyjęcia takiej perspektywy skłonił mnie także charakter przedmiotu badań: im głębiej zaznajamiałam się z semantyką gestów i postaw liturgicznych, im dalej docierałam w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o ich genezę, tym bardziej wyraźna stawała się dla mnie wielopłaszczyznowość tych znaków: ich wymiar sakralny, powiązanie z kulturą świecką, zakorzenienie w ludzkiej (i nie tylko ludzkiej) biologii – cielesności. W monografii tej skorzystałam więc z dorobku semiotyki, z dorobku badań nad komunikacją niewerbalną oraz koncepcji powstałych na gruncie pragmatyki mowy. Wszystko to wydaje się bowiem jak najbardziej zasadne, gdy bada się znaki i gdy znaki te mają charakter aktów niewerbalnych, a w dodatku – jako znakom zrytualizowanym w ramach danej kultury i nadawanym intencjonalnie przypisuje się im posiadanie siły illokucyjnej. Sięgnęłam jednakże również do dociekań z obszaru filozofii, antropologii, socjologii, etnografii, etologii, a także do liturgiki.

Naukowe ujęcia dotyczące gestów symbolicznych, a nade wszystko zaś liturgiczne opisy semantyki tych postaw i gestów, ich funkcji czy genezy zostały w tej monografii pracy skonfrontowane z głosami świeckich uczestników liturgii – będących często zarówno wykonawcami tych postaw i gestów – ich nadawcami, a jednocześnie także ich obserwatorami – odbiorcami. **Drugim istotnym celem**, jaki postawiłam sobie tej rozprawie, było bowiem **zbadanie recepcji omawianych kinezycznych znaków liturgicznych** u osób zarówno deklarujących się jako wierzące wyznania katolickiego, jak i osób spoza tego kręgu wyznaniowego, a jednak mających styczność z gestami i postawami liturgii katolickiej, choćby ze względu na zasięg katolicyzmu w kraju, w którym żyjemy. Udało mi się tego dokonać dzięki autorskiemu badaniu, przygotowanemu i przeprowadzonemu specjalnie na potrzeby tej

rozprawy (przedstawiam je szczegółowo w dalszej części niniejszego omówienia). Sądzę, że uzyskane w tym badaniu wyniki mogą okazać się interesujące i wartościowe nie tylko dla badaczy gestów symbolicznych, w tym dla liturgistów, ale także dla osób zajmujących się katechizacją, a także osób, które mają wpływ na kształtowanie obrzędu religijnego.

Kolejnym ważnym dla mnie celem w tej monografii było **znalezienie dowodów na potwierdzenie przyjętej wstępnie hipotezy, iż kinezyczne znaki liturgiczne można zaliczyć do kategorii gestów emblematycznych**. Taka hipotetyczna próba zakwalifikowania gestów i postaw liturgicznych do wspomnianej kategorii gestów nasunęła pytania szczegółowe: czy gesty i postawy liturgiczne – podobnie jak typowe emblematy – rzeczywiście są bez trudu przekładalne na słowa lub frazy, czy mogą funkcjonować niezależnie od przekazu werbalnego (czy są wtedy dekodowalne) i czy w istocie tak funkcjonują, wreszcie, czy – co jest kluczowym wyznacznikiem emblematów – są bez problemów i trafnie dekodowane przez odbiorców należących do wspólnoty kulturowej, w ramach której te gesty funkcjonują? Sądzę, że dzięki szczegółowemu opisowi wybranych znaków kinezycznych, a także dzięki badaniu ich recepcji udało mi się na te pytania odpowiedzieć, do czego powrócę w końcowej części tego omówienia.

Teoretyczne rozważania zamieszczone w tej monografii bezpośrednio powiązane są z naturą przedmiotu badań, którymi są kinezyczne znaki liturgiczne. Kinezyczne, a więc związane z ruchem ciała, dlatego punktem wyjścia dla całości rozważań uczyniłam pytanie o znaczenie ciała, znaczenie cielesności dla ludzkiego poznania i ekspresji. Zagadnienie to rozpatrzyłam najpierw z perspektywy myśli chrześcijańskiej, konfrontując ze sobą dwa odmienne podejścia do istotności ciała w sprawowaniu kultu religijnego, w przeżywaniu i wyrażaniu wiary: podejście dewaluujące znaczenie ciała, traktujące je jako zbędny balast oraz podejście podkreślające integralność ciała i duszy. Następnie zaś rozszerzyłam spojrzenie poza sferę sacrum i odwołam się do kognitywnej koncepcji ucieleśnionego poznania. Moim celem było pokazanie, że istnieją wyraźne paralele pomiędzy podejściami w chrześcijaństwie, które dostrzegają wagę cielesnego uczestnictwa w kulcie, a kognitywną ideą umysłu ucieleśnionego. Zarówno perspektywa liturgiczna, jak i kognitywna wymagały odwołania się do ujęć filozoficznych i fenomenologicznych, stąd w rozdziale pierwszym został przywołany platońsko-kartezjański dualizm duszy i ciała, a także koncepcje Husserla i Merleau-Ponty'ego. Ponieważ z zanegowaniem dualizmu duszy i ciała wiąże się też częściowe przynajmniej podważenie dychotomii kultura – natura, rozdział ten zamknęłam odwołaniami do antropologicznych koncepcji wskazujących na wpływ kultury na ludzką cielesność i powiązane z cielesnością zachowania człowieka.

Ponieważ będące przedmiotem zainteresowania tej książki postawy i gesty, mające utrwalone miejsce w liturgii katolickiej, niewątpliwie mają status znaków, kolejne części rozprawy poświęciłam wybranym zagadnieniom semiotycznym. W drugim rozdziale skupiłam się na koncepcjach dotyczących znaku, które powstały na gruncie semiotyki – autorstwa de Saussure’a, Peirce’a i Morrisa, koncepcjach niewątpliwie mających już status klasycznych. Omówiłam takie pojęcia jak naturalność znaku, umotywowanie znaku oraz konwencjonalność znaku, krótko scharakteryzowałam różne typy znaków. Zagadnienia te, o niewątpliwie bazowym charakterze, uznałam za istotne tło czy raczej punkt odniesienia dla kolejnych części monografii – rozdziału trzeciego, w którym przedstawiłam, w jaki sposób znaki liturgiczne definiują i charakteryzują badacze z kręgu liturgistów, oraz rozdziału piątego, który poświęciłam gestom emblematycznym. Aby prezentowany w rozdziale drugim wywód dotyczący kwestii podstawowych dla semiotyki możliwie najbardziej zbliżyć do problemu znaków kultowych, omawiane zagadnienia ilustrowałam, jeśli było to możliwe, przykładami z dziedziny kultu religijnego. Także ze względu na tematykę tej książki właśnie, rozdział zakończyłam omówieniem typologii systemów znakowych według Guirauda, ze szczególnym uwzględnieniem kodów społecznych, do których zdaniem badacza zaliczyć należy znaki związane z kultem religijnym.

Omówienie to stało się niejako pomostem do rozdziału trzeciego, który poświęciłam już tylko i wyłącznie znakom liturgicznym: przedstawiłam w nim definicje znaku liturgicznego proponowane przez liturgistów, typologie tych znaków oraz przypisywane im funkcje, podjęłam także próbę rozróżnienia pojęć *znak liturgiczny* oraz *symbol liturgiczny*. Wybrane do tej części typologie i charakterystyki znaków liturgicznych z pewnością nie wyczerpują całości zagadnienia, wzięte zostały bowiem pod uwagę te podziały, które uwzględniają mój główny przedmiot: postawy i gesty liturgiczne.

Wykaz samych już tylko konkretnych kinezycznych znaków liturgicznych zamieściłam w czwartym rozdziale monografii. Podzieliłam ten wykaz przy tym na dwie części – osobno przedstawiłam postawy i gesty wskazywane lub omawiane w pracach z zakresu teologii liturgii lub związanych wyraźnie z ujęciami typowo liturgicznymi, osobno zaś te postawy i gesty liturgiczne, które omówiono w wybranych pracach oświeconych komunikacji niewerbalnej, takich jak słownik gestów (Jarząbek, Cygan 1994; Jarząbek 2016) czy prace poświęcone gestom – emblematom (Szczepaniak 2017) lub gestom w ujęciu antropologicznym (Brocki 2001) (drugi z wykazów jest znacznie uboższy liczebnie). W rozdziale tym zamieściłam także wykaz postaw i gestów wybranych do badania w niniejszej monografii, a także przedstawiłam

motywację stojącą za dokonaniem takiego wyboru. Spośród ponad 30 w sumie postaw i gestów liturgicznych, które wyodrębniłam na podstawie licznej literatury liturgicznej, do badania wybrałam 16 znaków kinezycznych – 5 postaw: siedzącą, stojącą, klęczącą, przyklęknięcie oraz kroczenie – uroczyste przejście/procesję, oraz 11 gestów: żegnanie się znakiem krzyża, kreślenie małych krzyży na czole, ustach i sercu, wykonywanie znaku krzyża w stronę wiernych, nałożenie rąk, skinienie głową przy przekazywaniu sobie pokoju, podanie ręki przy przekazywaniu sobie pokoju, pokłon, skrzyżowanie rąk na piersi, gest złożonych rąk, gest rozłożonych i wzniesionych rąk, gest uderzania się w pierś. Powody wyboru takich znaków kinezycznych do szczegółowego opisu i badania były następujące: przede wszystkim pominęłam te gesty, które – choć związane są z katolicyzmem – nie pojawiają się w ramach mszy świętej w jej najbardziej podstawowej formie, a więc w mszy świętej niezwiązanej ze szczególnymi świętami czy sakramentami, taki jak np. sakrament chrztu (warto podkreślić, że nie uwzględniłam ich także wyliczenie dokonane na podstawie przebadanej przeze mnie literatury teologicznej). Wyjątkiem był tu jedynie gest nałożenia rąk na głowę na znak błogosławieństwa, wybrany do badania ze względu na fakt, że jest to jeden z najstarszych gestów liturgicznych, o bardzo ciekawym pochodzeniu, ponadto dobrze znany osobom świeckim. Celem było więc dobranie do badania przede wszystkim takich znaków kinezycznych, które obserwuje lub wykonuje uczestnik zwykłej, niedzielnej mszy świętej. W związku z tym pominęłam także zachowania, które są trudne dla zaobserwowania przez takiego uczestnika, a więc np. tchnienie. Wreszcie, wybrałam do badania tylko i wyłącznie te znaki kinezyczne, które wykonywane są jedynie za pomocą ciała, bez udziału żadnych przedmiotów czy substancji – wykluczyło to np. takie gesty, jak pocałunek ołtarza czy łamanie chleba.

Piąty rozdział monografii miał za zadanie przybliżyć do odpowiedzi na pytanie o to, jak wygląda status liturgicznych postaw i gestów w świetle współczesnych badań nad komunikacją niewerbalną, a szczególnie w świetle proponowanych w ramach tych badań klasyfikacji gestów. Takie właściwości kinezycznych znaków liturgicznych, jak to, że mają stałą i określoną formę, są znakami skonwencjonalizowanymi w przestrzeni rytu religijnego, w ramach którego funkcjonują, a ich znaczenie jest określone i definiowane na gruncie teologii, sprawiły, że postawiłam wstępną hipotezę, iż wykazują one cechy emblematów, gestów symbolicznych, których typowym przykładem w kulturze świeckiej może być choćby gest kółka tworzonego ze złączenia kciuka i palca wskazującego tej samej dłoni, oznaczający w naszej przestrzeni kulturowej „ok”, „w porządku”. W rozdziale tym dokonałam więc najpierw charakterystyki gestów emblematycznych, starając się jednocześnie uwzględnić tu bardzo różne perspektywy

patrzenia na emblematy: wyraźnie logocentryczną, porównującą te gesty do języka werbalnego, perspektywę przedstawiającą emblematy na tle innych rodzajów gestów, a także semiotyczną, patrzącą na gesty emblematyczne jako na rodzaj znaków. Przytoczyłam więc pionierskie ujęcia dotyczące emblematów (Wundt i Efron), przedstawiłam je na tle klasycznej już klasyfikacji gestów Ekmana i Friesena, omówiłam koncepcje podejścia takich badaczy jak Kendon, McNeill, Poggi i Hanna. W rozdziale tym zostały poruszone także następujące kwestie: emblematy jako akty mowy, emblematy w świetle zjawiska polisemii, synonimii i homonimii, a także pochodzenie i proces uczenia się gestów emblematycznych. Rozdział ten kończy cenny w moim przekonaniu fragment, w którym zebrałam w sposób syntetyczny cechy charakterystyczne gestów emblematycznych, odnotowując także ewentualne kwestie sporne dotyczące tych cech.

Rozdział szósty ma charakter metodologiczny – przedstawiłam w nim najpierw wybrane metodologie wyodrębniania i badania tych gestów – w tym przede wszystkim pionierską metodę Johnsona, Ekmana i Friesena, zastosowaną w 1975 roku do zbadania emblematów używanych w USA, a także wybrane metody opisu tego rodzaju gestów: formularz analizowania emblematów Szczepaniak i Piekota (2009), metodę opisu stosowaną przez Jarząbek (2016) oraz metodę opisu autorstwa Poggi (2002, 2014). W ostatniej części tego rozdziału zawarłam opis własnej metody badawczej, której efekty przedstawione zostały w kolejnych częściach monografii.

Badanie przeprowadzone przeze mnie miało charakter ankietowy. Przygotowana ankieta podzielona została na trzy części. W pierwszej części zawarte zostały pytania pozwalające ustalić, czy badany należy do wspólnoty kulturowej, którą stanowią osoby wyznania rzymskokatolickiego, oraz w jakim stopniu badany, także ten niebędący wyznawcą katolicyzmu, uczestniczy w obrzędach związanych z nim – w mszach świętych i innych nabożeństwach, w których pojawiają się gesty i postawy liturgiczne. Motywacja tych pytań związana była z przyjętym założeniem, że kinezyczne znaki liturgiczne mają charakter emblematów. Jednym z podstawowych wyznaczników emblematów jest zaś to, że są to gesty, wyrazy mimiczne i postawy specyficzne kulturowo, będące zarówno wyrazem kultury, jak i dowodem kompetencji komunikacyjnej członków danej kultury w zakresie ich deszyfracji i umiejętności stosowania. W drugiej części ankiety zadaniem badanych było wymienienie dowolnej liczby i dowolnego rodzaju gestów i postaw liturgicznych wykonywanych przez kapłana i/lub wiernych, pojawiających się w mszy świętej lub innych nabożeństwach. Ankietowani mieli nazwać te gesty i postawy tak, jak potrafią. Pytanie to w bardzo luźny sposób

inspirowane było tą częścią badań Johnsona, Ekmana i Friesena, która dotyczyła umiejętności zakodowania gestów na podstawie przygotowanej przez badaczy listy słów lub fraz. Trzecia, kluczowa część ankiety dotyczyła dekodowania wybranych gestów liturgicznych. Inspiracją metodologiczną były tu także badania amerykańskie z lat 70. (Johnson, Ekman, Friesen 1975) – zadanie dekodowania gestów, ale przy formułowaniu pytań w tej części ankiety wykorzystane zostały wybrane, zmodyfikowane i uzupełnione, kategorie opisu emblematów z formularza Szczepaniak i Piekota (2009). Badaniu poddane zostały wymienione już tu wcześniej postawy i gesty liturgiczne (łącznie 16 znaków kinezycznych). Przy każdym z badanych gestów podałam nazwy/określenia funkcjonujące w literaturze teologicznej. Nie wymagałam od badanych podania nazwy, ponieważ to, jakie nazwy tych znaków funkcjonują w świadomości uczestników badania, sprawdziło pytanie z drugiej części ankiety. Druga część ankiety weryfikowała zatem, czy gesty i postawy liturgiczne mają tę cechę emblematów, którą jest częste posiadanie przez nie własnej nazwy funkcjonującej powszechnie w dyskursie. Celowo nie podałam dokładnego kontekstu, w jakim funkcjonuje dany gest lub postawa. Chciałam w ten sposób sprawdzić tezę zgodnie z którą, ze względu na tożsamość formy, emblematy w każdym kontekście rozumiane są tak samo. Jedynym kontekstem dla badanych było hasło liturgia, a w szerszym wymiarze: ryt rzymskokatolicki. Nie podałam także frazy werbalnej towarzyszącej danemu gestowi czy postawie (zresztą nie dla wszystkich badanych znaków dałoby się wskazać werbalny komunikat towarzyszący), chcąc sprawdzić, czy podobnie jak większość typowych emblematów, kinetyczne znaki liturgiczne także nie wymagają towarzyszenia im komunikatu słownego i są samodzielne semiotycznie. Uznając za jedną z najbardziej kluczowych cech większości emblematów to, że są przetłumaczalne na słowa lub frazy, a więc funkcjonują jako frazeologizmy gestyczne, **zadałam pytanie o słowo lub frazę tożsamą z gestem**. Za kluczowy wyznacznik emblematyczności uznałam dekodowalność gestu: to, czy odbiorcy interpretują dany gest bez problemu i to, czy odczytania te są trafne – to znaczy zgodne ze znaczeniami wskazywanymi w opracowaniach teologicznych. **Drugie pytanie badało więc semantykę gestu liturgicznego** – ale w odbiorze osób świeckich. Zadałam następnie pytanie o to, **co dany gest obrazuje swoją formą** – pytanie to miało sprawdzić, o których z badanych gestów można powiedzieć, że kodowane są niecałkowicie arbitralnie, a więc, by użyć określenia Efrona (1972), mają charakter hybrydy emblematycznej. Uznałam, że pytanie o obrazowanie za pomocą gestu, nie zaś o samą ikoniczność gestu, pozwoli sprawdzić, czy odbiorcy dostrzegają w analizowanych gestach i postawach nie tylko jakieś podłoże ikoniczne, a także ewentualne podłoże metaforyczne czy metonimiczne. Innym słowy

pytanie to miało pozwolić na zweryfikowanie cechy, która przypisywana jest znakom liturgicznym (np. przez Nadolskiego 1989, 2004) – ich umotywowania, a więc naturalnego związku z tym, co oznaczają (oczywiście, przy jednoczesnej konwencjonalności). Pytanie czwarte, przedostatnie, zaprojektowane zostało z intencją zbadania pragmatyki kinezycznych znaków liturgicznych. Zadałam więc **pytanie o to, jakim aktem mowy jest dany gest**, doprecyzowane: **jakiego działania dokonuje się za pomocą tego gestu?** Pytanie to motywowane było wskazywaną przez badaczy emblematów właściwością, iż mogą one być kompletnymi aktami mowy. Próba ustalenia, jakim aktem mowy jest dany gest lub postawa liturgiczna, wydała się zasadna także dlatego, że sprawczość, performatywność jest wskazywana jako istotna cecha znaków liturgicznych przez samych badaczy liturgii. Ostatnie **pytanie dotyczyło ewentualnego występowania analizowanego gestu poza sytuacją liturgiczną oraz tego, jakie wówczas ma ów gest znaczenie**. Pytanie to było kolejną okazją do weryfikacji tezy McNeilla (1992) o stałym, niezależnym od kontekstu znaczeniu emblematów czy też – patrząc na problem z przeciwnego punktu widzenia – sprawdzało ewentualną polisemiczność badanego gestu. Miało ono ponadto sprawdzić, czy fakt, że dany gest funkcjonuje także poza przestrzenią rytu religijnego, np. w międzyludzkiej komunikacji codziennej, ma wpływ na jego interpretacje w obrębie liturgii, tj. czy znaczenie świeckie w jakiś sposób rzutuje na znaczenie sakralne. I odwrotnie: czy znaczenia sakralne wpływają w jakiś sposób na funkcjonowanie gestu w przestrzeni świeckiej.

Wyniki badania, wraz z moimi komentarzami, zostały przedstawione w siódmym rozdziale monografii. Układ tej części, najobszerniejszej w całości rozprawy, został pomyślany tak, aby składała się ona z 16 podrozdziałów, poświęconych kolejno wybranym do badania i opisu postawom i gestom. Wyniki ankiety stanowią jednak za każdym razem dopiero końcową partię każdego podrozdziału. Poprzedza je opis postawy lub gestu podzielony na następujące kategorie: **morfologia** – tu przedstawiam formę gestu lub postawy; **kontekst występowania** – opisuję moment, w jakim znak ten pojawia się w mszy świętej; **relacja do wypowiedzi werbalnej lub innych działań o charakterze komunikacyjnym** – podaję ewentualnie towarzyszący znakowi kinezycznemu komunikat słowny (jeśli będzie on charakterystyczny typowo dla danego gestu lub postawy) lub inne towarzyszące temu gestowi zachowania komunikacyjne; **pochodzenie** – gdzie przybliżam, jeśli to możliwe, genezę gestu i jego historię – poza liturgią oraz w samej liturgii; **funkcja** – wskazuję na rolę postawy lub gestu (tylko, jeśli jest ona wyraźnie wskazywana w literaturze teologicznej); **semantyka**, gdzie omawiam znaczenie znaku w ujęciu badaczy liturgistów oraz ewentualnie badaczy opisujących ten gest,

ale nie będących liturgistami; **gest poza liturgią**, w której to części zwracam uwagę na ewentualną obecność morfologicznie tożsamego lub bardzo zbliżonego gestu lub postawy poza liturgią, w innych dziedzinach życia społecznego człowieka.

Szczegółowy opis badanych postaw i gestów, wykorzystujący bogatą literaturę, pozwolił na realizację założonego pierwszego celu tej monografii – przedstawienie semantyki i pragmatyki wybranych kinezycznych znaków liturgicznych. Przeprowadzone badanie pozwoliło z kolei na realizację drugiego celu – sprawdzenie recepcji tych znaków. Dzięki przeprowadzonemu badaniu udało się także rozstrzygnąć kwestie związane z przyjętym założeniem, że gesty i postawy liturgiczne mają charakter emblematów. Okazało się m.in. że z wymieniem gestów i postaw liturgicznych najlepiej poradziły sobie osoby deklarujące przynależność do wspólnoty katolickiej, a przy tym osoby deklarujące regularne lub dość regularne uczestniczenie w obrzędach Kościoła katolickiego. Podobnie takie osoby często trafniej wskazywały semantykę i funkcję badanych gestów. Potwierdziło to, że gesty i postawy liturgiczne są znakami skonwencjonalizowanymi kulturowo w ramach rytu religijnego i wymagają kompetencji kulturowej do ich właściwego kodowania i deszyfracji, a zapewne także do ich właściwego i świadomego użycia. Zarówno przegląd literatury liturgicznej, jak i przeprowadzone badanie pokazały, że kinezyczne znaki liturgiczne stanowią grupę niejednorodną pod względem posiadania przez dany znak wyrazistej nazwy (podobnie jak świeckie emblematy) – są wśród nich takie, które nawet przez specjalistów nazywane są różnorodnie (np. uroczyste przejście). Okazało się, że kinezyczne znaki liturgiczne nie stanowią także grupy jednolitej pod względem ich bezproblemowej przekładalności na frazy werbalne. Były gesty, którym badani bez problemu taką frazę werbalną przypisywali (np. znak pokoju), jak i takie, w przypadku których badani nie byli w stanie podać frazy werbalnej (zwłaszcza postawy liturgiczne). Badanie pokazało, że tezy o absolutnej niezależności emblematów od kontekstu (stałości ich znaczenia niezależnie od kontekstu) nie da się obronić. Dobrym przykładem jest tu gest uderzania się w pierś, który poza kontekstem liturgicznym, w sferze świeckiej był interpretowany jako znak wyrażający szczerość go wykonującego, zapewnienie o własnej prawdomówności czy też znak demonstrujący siłę, w kontekście liturgicznym zaś wskazywano, że jest to gest wyrażający grzeszność człowieka, będący przyznaniem się do winy. Wskazywana cecha emblematów, wedle której są one nadawane świadomie i intencjonalnie, niewątpliwie sprawdza się w przypadku kinezycznych znaków liturgicznych. Znaki te nie mają jednak charakteru przypadkowego – są częścią ustalonego i utrwalonego rytuału, którego uczy się w procesie wychowania i w procesie katechizacji, także przez

naśladowanie wzorców. Udało się potwierdzić, że istnieje pewna funkcja, która spełniają zapewne wszystkie gesty emblematyczne, w tym także opisywane przeze mnie kinezyczne znaki liturgiczne. W jej wskazywaniu spotkały się zarówno koncepcje poświęcone gestom emblematycznym, semiotyczne koncepcje dotyczące kodów społecznych, teologiczne ujęcia funkcji pełnionych przez znaki liturgiczne w ogóle, a wreszcie, co chcę podkreślić szczególnie mocno – także głosy respondentów mojego badania. Tą funkcją jest budowanie wspólnoty, jedności używających je osób. Powyższe stanowi oczywiście jedynie wybiórczy przegląd wniosków płynących z przeprowadzonych analiz kinezycznych znaków liturgicznych. Próbuując wnioski te ująć jednak bardziej całościowo, ale syntetycznie i krótko, można powiedzieć, że kinezyczne znaki liturgiczne, przynajmniej te, które były przedmiotem mojego badania, są grupą postaw i gestów, na podstawie których można dobrze zilustrować zarówno najbardziej prototypowe cechy emblematów, jak i pokazać pewne zgłaszane przez badaczy wątpliwości i zastrzeżenia. Wydaje się więc, że można przyznać im status emblematów. Trzeba jednak przyjąć, że – podobnie zresztą jak świeckie gesty emblematyczne – nie stanowią one grupy jednorodnej: różnią się stopniem emblematyczności, stanowią w związku z tym mniej lub bardziej centralne albo mniej lub bardziej peryferyjne elementy swej kategorii, a nawet sytuują się często na pograniczu różnych kategorii gestów – można bowiem powiedzieć np., że te postawy i gesty liturgiczne, które obrazują relację między wykonawcą gestu – człowiekiem modlącym się a numinotycznym odbiorcą przekazu (a więc np. postawa klęcząca czy pokłon), to nie tylko emblematy, ale także gesty ilustracyjne.

Monografia – ze względu na rozległość badanego zagadnienia – jest obszerna. Ale pomyślana została tak, że można skorzystać tylko z wybranych jej fragmentów. Np. student poszukujący syntetycznego, zwięzłego wywodu dotyczącego semiotyki, może wybrać do lektury jedynie rozdział drugi poświęcony znakom, zaś badacz zainteresowany problematyką gestów symbolicznych może sięgnąć tylko do rozdziału poświęconego emblematom. Także część badawczą można czytać wybiórczo, skupiając się tylko na znaku, który akurat interesuje czytelnika, można ją bowiem postrzegać jako zbiór 16 opracowań o charakterze mini-monografii. Dostrzegam w tym zaletę tej książki, jej przydatność dla osób o różnych zainteresowaniach, które połączone tu zostały w jedno problemem semantyki i pragmatyki gestów kultowych.

Na koniec chciałabym podkreślić jeszcze dwie niezwykle ważne dla mnie kwestie. Po pierwsze monografią tą chciałam przyłączyć się do głosu o doniosłym znaczeniu naszych cielesnych doświadczeń bycia w świecie dla procesów naszej konceptualizacji oraz

komunikacji – odbywającej się tak za pomocą języka werbalnego, jak i gestów. Znaczenie ciała, oczywiste na gruncie nauk kognitywnych, niewątpliwie dostrzegane także przez komunikologów i językoznawców, wciąż jeszcze wydaje się za mało docenione, gdy mowa jest o uczestnictwie w kulcie religijnym i przeżyciu religijnym. Po drugie, chciałam zwrócić uwagę na powiązanie, jakie dostrzec można pomiędzy postawami i gestami, które pojawiają się w sferze sacrum i związane są z relacją Bóg – człowiek, a postawami i gestami, które przyjmujemy w relacji człowiek – człowiek w przestrzeni świeckich kontaktów interpersonalnych. Wydaje się bowiem, i tropię to oraz staram się pokazać omawiając poszczególne znaki liturgiczne, że w wielu przypadkach to właśnie nasze świeckie zrytualizowane zachowania komunikacyjne – mniej lub bardziej ceremonialne, stanowią podstawowy, główny (może nawet jedyny) wzorzec dla zachowań – postaw i gestów, jakie przyjmujemy wobec sacrum. W gruncie rzeczy jest to kolejny dowód na to, jak istotna jest rola najbardziej podstawowych i najbardziej ludzkich doświadczeń w kształtowaniu się stosunków bardziej skomplikowanych i bardziej odległych od tego, co bezpośrednio, bo w codzienności, dostępne jest naszemu poznaniu.

Omówienie pozostałych osiągnięć z całego okresu działalności zawodowej

Od czasów studiów doktoranckich moje zainteresowania naukowe związane są z językoznawstwem. Szczególnie bliskie są mi metody badawcze pragmalingwistyki, językoznawstwa kognitywnego i retoryki, a interesują mnie zagadnienia m.in. grzeczności językowej, komunikacji międzyludzkiej, w tym niewerbalnej, języka prawa oraz języka religijnego.

Publikacje pochodzące z całego okresu mojej działalności zawodowej sytuują się w kilku obszarach tematycznych.

Szczególnie ważnym dla mnie obszarem moich naukowych dociekań jest ten związany z grzecznością – językową i pozajęzykową – w komunikacji interpersonalnej, a także z tymi zachowaniami komunikacyjnymi, które albo służą budowaniu porozumienia i więzi interpersonalnych lub – przeciwnie – utrudniają kontakt i wpływają destrukcyjnie na relacje międzyludzkie. Tych zagadnień dotyczą moje pierwsze prace naukowe, powracam do nich także wielokrotnie na późniejszych etapach całej mojej dotychczasowej działalności zawodowej.

W mojej **pierwszej monografii naukowej** *Komplement i komplementowanie jako akt mowy i komunikacyjna strategia* (2004) tytułowe działanie mowne badałam przy użyciu zarówno narzędzi pragmalingwistyki, jak i językoznawstwa kognitywnego. Wyzaczyłam listę warunków koniecznych i wystarczających, które musi spełniać komplement, aby można było go uznać za fortunny, zgodnie z terminologią Austina, jednocześnie uznałam taki komplement za prototypowy – w kognitywnym rozumieniu tego pojęcia. Następnie zestawiałam z nim te przykłady aktów chwalących, które posiadają także cechy odmienne od prototypu, sytuują się więc poza centrum kategorii. Pozwoliło to wyróżnić takie kategorie komplementów nieprototypowych jak np. komplementy służące nadawcy do pochwalania samego siebie, pochlebstwa, oraz komplementy nieudane, a nawet takie, które wręcz deprecjonują odbiorcę. W pracy tej wykorzystałam także zaproponowaną przez Annę Wierzbicką metodę eksplikacji semantycznej. Monografia ta zawiera już pewne elementy podejścia interdyscyplinarnego do badań komunikacyjnych zachowań człowieka, ponieważ odwołuję się w niej także do koncepcji powstałych na gruncie psychologii: zagadnienia ingracjacji opisywanego przez Jonesa (1964). To interdyscyplinarne podejście w kolejnych latach będzie jedną z najważniejszych dla mnie strategii badawczych, czego wyraźnym potwierdzeniem jest omówiona już moja ostatnia monografia *Ciało – kultura – sacrum...* W pierwszej monografii zaznacza się także moje przekonanie o potrzebie uwzględniania w badaniach komunikacji również jej elementów niewerbalnych – poświęcam bowiem rozdział tej rozprawy kinezyicznym zachowaniom o charakterze komplementującym.

Do tematu komplementu powróciłam później w artykule *Akt komplementowania jako narzędzie strategii perswazyjnych w komunikacji interpersonalnej* (2014), koncentrując się tym razem przede wszystkim na komplementach służących nadawcy do wywierania wpływu i osiągnięcia własnej korzyści. Do opisu takich działań jako metodologię wykorzystałam m.in. kognitywny model dynamiki sił w ujęciu Johnsona i Talmy'ego.

Zagadnieniu grzeczności językowej, a raczej tych zachowań, które mają charakter ugrzecznienia i – jak zaobserwowałam – mogą stanowić przeszkodę w komunikacji, przyglądałam się w jednym z moich wczesnych artykułów: *Zbyt uprzejmi? O przesadnej grzeczności w codziennej komunikacji Polaków* (2006), opublikowanym jeszcze przed obroną pracy doktorskiej.

Problemowi zrytualizowanych zachowań komunikacyjnych – werbalnych i niewerbalnych – służących do nawiązywania, ochrony i odbudowywania relacji interpersonalnych, a także mogących pogłębiać lub osłabiać te relacje poświęcona jest moja **druga monografia** *Językowe*

rytuały tworzenia więzi interpersonalnej (2010), którą jest dla mnie również bardzo ważnym osiągnięciem naukowym. Rozprawa ta powstała na bazie mojej pracy doktorskiej *Językowe rytuały dnia codziennego* – jest jej zmienioną, a także uzupełnioną wersją. Prezentowane w tej monografii spojrzenie na ludzkie zachowania więziotwórcze ma już wyraźnie charakter interdyscyplinarny – poza koncepcjami pragmatyki językowej uwzględniam bowiem także m.in. socjologię interakcji Goffmana, socjolingwistyczne modele grzeczności Brown i Levinsona, a także powstała na gruncie psychologicznej analizy transakcyjnej koncepcję gier międzyludzkich Berne'a. W monografii tej nie skupiam się na samym tylko językowym kształcie zrytualizowanych zachowań komunikacyjnych i gier komunikacyjnych, które podejmuje ludzie. Tym, co interesuje mnie bardziej, jest przede wszystkim skuteczność tych zachowań, rozpatrywana na dwóch poziomach: interakcyjnym, gdzie miarą owej skuteczności jest utrzymanie relacji z drugim człowiekiem, a nawet jej pogłębienie, oraz pragmatycznym, gdzie za sukces uznaje się osiągnięcie przez interlokutora własnej jednostronnej korzyści, czasem nawet zdobytej kosztem drugiego uczestnika komunikacyjnego spotkania.

Bardziej rozbudowane rytuały językowe, takie jak np. doradzanie, analizuję także – tym razem wykorzystując narzędzia lingwistyki kognitywnej – w artykule *Prototypy, skrypty i sceny jako narzędzia analizy złożonych rytuałów językowych* (2013). W wydanym rok później tekście „*Twarz*” jako tożsamość (w ujęciu Ervinga Goffmana, Penelopy Brown i Stevena Levinsona) i strategię jej obrony, ochrony oraz naruszania w komunikacji interpersonalnej (2014) podejmuję bardziej szczegółowo problem zagrożeń twarzy rozumianej, na sposób Goffmanowski, w kategoriach wizerunku.

Najnowszym moim artykułem, który wpisuje się w omawiany tu obszar zainteresowań, jest znajdujący się obecnie w druku (już na etapie ostatnich prac wydawniczych) tekst *Co o barierach komunikacyjnych student wiedzieć powinien?* (planowana data wydania kwiecień 2023, z datą 2022), w którym łączę podejście teoretyka komunikacji, omawiając przykładowe podziały barier komunikacyjnych, a także podejście wykładowcy, przedstawiając możliwe sposoby ujęcia tematu przeszkód i zaburzeń w komunikacji podczas zajęć akademickich, oraz wskazując na te obszary zakłóceń, którym poświęcają uwagę w swoich pracach badawczych studenci, co może wskazywać na to, że uznają je za szczególnie interesujące lub znaczące dla przebiegu komunikacji – zarówno interpersonalnej, jak i publicznej.

Kolejny ważny dla mnie obszar badawczy, w który wpisuje się omówiona już szczegółowo **trzecia monografia** *Ciało – kultura – sacrum...*, łączy zainteresowanie komunikacją w sferze religijnej oraz dociekana dotyczące komunikacji niewerbalnej –

gestykulacji i postaw ciała. Problematykę tę podejmują trzy moje artykuły. Pierwszy z nich, *Gest liturgiczny w perspektywie lingwistycznej i antropologicznej. Zarys problematyki* (2017) jest próbą pokazania możliwości, jakie badaniom gestów liturgicznych stwarza przyjęcie metodologii językoznawstwa kognitywnego, zwłaszcza koncepcji schematów wyobrażeniowych, i wskazuje na konieczność przyjęcia we wspomnianych badaniach podejścia interdyscyplinarnego, uwzględniającego m.in. ustalenia antropologii. Przykład zastosowania kognitywnych koncepcji – schematów wyobrażeniowych i wymiarów obrazowania do analizy konkretnego już gestu liturgicznego bardziej szczegółowo pokazuje kolejny mój artykuł *Obrazowanie w geście kultowym: analiza znaku krzyża z wykorzystaniem koncepcji schematów wyobrażeniowych* (2018). Nieco inaczej temat gestów liturgicznych ujmuje tekst *Czy gesty i postawy liturgiczne to emblematy?: status kinetycznych znaków liturgicznych w świetle istniejących klasyfikacji gestów* (2019). Jest on próbą znalezienia dla gestów liturgicznych miejsca w powszechnie obowiązujących klasyfikacjach gestów przez porównanie ich z gestami należącymi do kategorii emblematów – kulturowo utrwalonych i zróżnicowanych, funkcjonujących często niezależnie od komunikatu werbalnego. Jednocześnie prezentuje pierwsze wyniki mojego autorskiego ankietowego badania czterech wybranych gestów liturgicznych. Badanie to, jako przynoszące poznawczo istotne rezultaty, przyjąłam potem jako metodologię badawczą kilkunastu gestów i postaw opisywanych w książce *Ciało – kultura – sacrum*.

Metodologię kognitywną do badania komunikacji w przestrzeni religijnej wykorzystałam także w artykułach poświęconych językowi homilii oraz językowi modlitw liturgicznych. W artykule *Metafora w służbie T(t)ajemnicy* (2015), stosując koncepcję metafory pojęciowej do analizy wybranych metafor pojawiających się w modlitwach z *Mszалу Rzymskiego dla diecezji polskich*, próbuję odpowiedzieć na pytanie o to, jaką rolę pełni metafora w języku religii. Czy jej funkcją jest tylko i wyłącznie akcentowanie jego niezwykłości i niecodzienności? Czy podkreśla ona Tajemnicę, której ten język jest wyrazem, i tym samym w pewien oddala od niej, czy też wręcz odwrotnie – zaprasza do wkroczenia w obszar Tajemnicy i przybliża do niej, pomagając wyrazić „niewypowiadalne” dzięki przedstawianiu go w kategoriach bliskich ludzkim doświadczeniom i dzięki temu dostępnym ludzkiemu poznaniu? Koncepcja metafory pojęciowej jest także podstawowym narzędziem badawczym, które stosuję w artykułach poświęconych kolejno niedosłownemu mówieniu o małżeństwie oraz o miłości w homiliach ślubnych: *Konceptualizacje małżeństwa w Piśmie Świętym i polskich homiliach ślubnych – ujęcie kognitywne* (2016) oraz *Kwitnący krzew czy*

pęknięta cysterna? Obrazowanie miłości w homiliach ślubnych – perspektywa kognitywna i retoryczna (2020). Zrekonstruowaniu obrazu Boga w piosenkach religijnych, przy wykorzystaniu metodologii językowego obrazu świata poświęcony jest z kolei mój artykuł: *Językowy obraz Boga w piosenkach zespołu Arka Noego* (2022).

Nieco odmienna perspektywa spojrzenia znalazła wyraz w dwóch innych moich artykułach, także poświęconych językowi religijnemu: *Czy język w liturgii to język zrozumiały i komunikatywny? Próba językoznawczej diagnozy* (2018) i *Język przekładu tekstów liturgicznych w mszale. Wybrane zagadnienia na przykładzie Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich z 1986 oraz propozycji nowego tłumaczenia Missale Romanum z 2002* (2022). W obu tych tekstach przedmiotem moich analiz są wybrane modlitwy z mszału rzymskiego – w przypadku pierwszego artykułu – znajdujące się w obowiązującej obecnie wersji mszału, w przypadku drugiego artykułu, który ma charakter porównawczy – teksty z obowiązującego mszału zestawione z propozycjami ich nowego tłumaczenia. Analizując wybrane teksty, przyjmuję punkt widzenia z jednej strony potocznego odbiorcy, który zwykle nie ma wiedzy teologicznej równej osobom duchownym, zwracam więc uwagę na ewentualny problem braku wystarczającej kompetencji do właściwego odbioru modlitw, a także na problem sytuacji komunikacyjnej – odbiorca jedynie słyszy tekst, nie czyta go samodzielnie, co także wpływa na odbiór, ponieważ teksty modlitw liturgicznych – choć wygłaszane – mają cechy języka pisanego. Z drugiej zaś strony przyjmuję perspektywę językoznawcy, zwracającego uwagę na poprawność, spójność, jasność oraz piękno językowe omawianych modlitw. Staram się więc wskazać – zwłaszcza w propozycjach nowego przekładu, który wciąż jest przedmiotem prac liturgistów – ewentualne błędy lub przeciwnie – tendencje korzystne zarówno z punktu widzenia kultury języka, jak i jego walorów retorycznych, perswazyjnych.

Perspektywa lingwistyczno-retoryczna przyjęta została także w ostatnim z moich artykułów, które wpisują się w krąg tematyczny związany z komunikacją w przestrzeni religijnej. Jest to artykuł *Wojna w Ukrainie w wypowiedziach kościołów chrześcijańskich w Polsce. Ujęcie lingwistyczno-retoryczne* (2022), napisany wraz z Wiesławem Przyczyną. Artykuł prezentuje językowy obraz wojny w Ukrainie oraz stosunek do tej wojny wyłaniający się z oświadczeń Kościołów: katolickiego, prawosławnego oraz luterańskiego, opublikowanych niedługo po wybuchu wojny, a przedstawione analizy skupiają się po pierwsze na językowych elementach służących obrazowaniu wojny: nazywaniu konfliktu, wyodrębnianiu jego sprawców i ofiar, wskazywaniu jego przyczyn i skutków oraz

wartościowaniu omawianych wydarzeń, po drugie – na retorycznych aspektach wystąpień Kościołów: np. projektowaniu odbiorcy tekstu oraz stosowanej argumentacji.

Powyższy artykuł wpisuje się więc metodologicznie w kolejny, niezwykle ważny dla mnie obszar naukowych dociekań, którym jest retoryka oraz proponowane przez nią kategorie i narzędzia badawcze, a także związki retoryki ze współczesnymi koncepcjami komunikacyjnymi. Wyrazem mojego przekonania, że wypracowane na gruncie retoryki starożytnej zasady oraz podziały są obecnie wciąż przydatnym narzędziem badawczym, a także stanowić mogą cenne wskazówki dla współczesnych mówców i rozmówców, są teksty, które powstawały w różnych momentach mojej dotychczasowej działalności zawodowej i wiążą się nie tylko z badaniami naukowymi, ale także dydaktyką w duchu retorycznym, którą zajmuję się już od czasów studiów doktoranckich. Jednocześnie w mojej pracy naukowej staram się pokazać, w jaki sposób dzisiejsze koncepcje komunikacyjne korzystają – w sposób bardziej lub mniej bezpośredni – z koncepcji zarówno klasycznej, jak i współczesnej retoryki. W artykule *Komunikologia – zarys teoretyczny i problemy praktyczne w świetle kształcenia kompetencji komunikacyjnych* (2014), napisanym wraz z Anetą Załazińską, stawiamy tezę, że retoryka klasyczna niejako odrodziła się we współczesnej komunikologii, a praktyczne kształcenie komunikologiczne skupiać się powinno na rozwijaniu kompetencji komunikacyjnej, w którym to pojęciu można zauważyć powiązania z kluczową dla retoryki starożytnej zasadą stosowności. W artykule *Identyfikacja z interlokutorem jako jeden z warunków skuteczności – w retoryce i komunikacji interpersonalnej* (2019) koncentruję się na pojęciu identyfikacji – utożsamiania się z odbiorcą, które można uznać za centralną kategorię koncepcji retoryki Burke’a, oraz zestawiam tę kategorię z wybranymi koncepcjami i badaniami dotyczącymi identyfikacji z interlokutorem oraz naśladowania interlokutora, które pojawiają się na gruncie badań komunikacji międzyludzkiej, wyróżniając przy tym jako możliwe następujące płaszczyzny identyfikacji: płaszczyznę wiedzy i doświadczeń, płaszczyznę języka, płaszczyznę znaczeń/wyobrażeń; płaszczyznę zachowań niewerbalnych oraz płaszczyznę rytuałów i gier komunikacyjnych. W będącym obecnie w druku (końcowe fazy prac wydawniczych) artykule *Nadawca i odbiorca w komunikacji – dziedzictwo retoryki i współczesne ujęcia komunikacyjne* (planowana data wydania kwiecień 2023, z datą 2022) zestawiam między innymi następujące zagadnienia powiązane z uczestnikami komunikacji: projektowanie audytorium retorycznego a bierna lub aktywna rola odbiorcy w modelach kodowych i modelach nietransmisyjnych oraz jednorodność i różnorodność audytorium a zjawisko redundancji i entropii komunikacyjnej.

Tematycznie nieco odróżnia się artykuł *Retoryczne 'elocutio' i wybrane zagadnienia teorii komunikacji a problem jasności i stosowności języka prawniczego* (2017). W tekście tym jedna z najważniejszych zasad klasycznej retoryki, wspomniana tu już zasada stosowności, zwana także retorycznym taktem, staje się centralną kategorią dla opisu zjawisk dających się zaobserwować w języku prawniczym: tendencji z jednej strony do nadmiernej potoczności, z drugiej zaś do nadmiernej podniosłości wypowiedzi. W omawianym artykule ponadto zwracam uwagę na kwestie związane z innymi kategoriami istotnymi dla retorycznej elokucji – z poprawnością, jasnością oraz ozdobnością wypowiedzi mówionych, funkcjonujących w dyskursie prawnym. Artykuł ten bazuje na materiale zebrany przeze mnie podczas zajęć poświęconych retorycznej i komunikacyjnej skuteczności, które prowadziłam z aplikantami i praktykującymi prawnikami. Materiał zebrany podczas zajęć z prawnikami, a także podczas konkursów oratorskich dla prawników stanowi także podstawę analiz prezentowanych w jednym z moich najnowszych artykułów, powstałym we współpracy z Anetą Załazińską, obecnie już przyjętym do druku (po pozytywnych recenzjach): *Praktyka języka prawniczego (na przykładzie wypowiedzi aplikantów radcowskich, prokuratorskich i sędziowskich) w świetle norm poprawnościowych polszczyzny oraz kompetencji językowej i komunikacyjnej* (planowana data wydania to czerwiec 2023).

Efektom mojej działalności dydaktycznej i organizacyjnej związanej z retoryką jest także powstały we współautorstwie (z Wiesławem Przyczyną) tekst: *Studia Retoryczne na Wydziale Polonistyki UJ* (2017), przedstawiający historię i założenia programowe kształcenia retorycznego na Wydziale Polonistyki od 1995 roku do czasów obecnych (Podyplomowe Studium Retoryki i kierunek język polski w komunikacji społecznej), a także zbierający – w formie rozbudowanej bibliografii – dorobek badaczy związanych z krakowską retoryką, poświęcony zagadnieniom retorycznym oraz innym, objętym omawianymi programami kształcenia.

Osobno chciałabym wskazać dwa artykuły, które jako pojedyncze ilustrują dwa różne obszary moich zainteresowań naukowych. Pierwszym z nich jest, napisany i opublikowany jeszcze w trakcie studiów doktoranckich, artykuł *Język i komunikowanie się chorych z afazją – nowe perspektywy badawcze* (2005), związany z moją nieformalną współpracą z prof. dr. hab. Igozem Gościńskim i uczestniczeniem w zajęciach terapii logopedycznej osób chorych na afazję w Klinice Neurochirurgii i Neurotraumatologii CM UJ. Tekst ten podejmuje problem m.in. zależności między rozpadem systemu językowego a zmianami w sposobie komunikowania niewerbalnego u osób z afazją. Wspomnę na marginesie, że problem

gestykulacji jako środka kompensującego zaburzenia komunikowania werbalnego podjęłam także w krótkim, nierecenzowanym, ale naukowym szkicu *When word fail... – iconic gesture used by aphasic people* (2005) wydanym w publikacji towarzyszącej konferencji Fifth International Symposium “Iconicity in Language and Literature”.

Drugim tekstem jest artykuł *Strategie definiowania nazw kolorów w słownikach* (2008), którego powstanie związane jest z moją działalnością naukową w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie i udziałem w pracach nad przygotowaniem *Wielkiego Słownika Języka Polskiego* (co szerzej opisuję w kolejnej części autoreferatu). W artykule tym dokonuję przeglądu sposobów definiowania nazw kolorów w wybranych ważniejszych już istniejących słownikach języka polskiego (m.in. w *Słowniku języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, *Słowniku współczesnego języka polskiego*, pod red. B. Dunaja czy *Innym słowniku języka polskiego*, pod red. M. Bańki) oraz przedstawiam propozycję koncepcji opisu nazw kolorów dla *Wielkiego Słownika Języka Polskiego*.

Jako badacz i dydaktyk wysoko cenię sobie współpracę badawczą, co staram się udowodniać w przedsięwzięciach kończących się wspólnymi wystąpieniami konferencyjnymi czy publikacjami. Współpraca ze znakomitym zespołem badawczym zaowocowała wystąpieniami konferencyjnymi oraz kilkoma publikacjami, które zostały napisane we współautorstwie wraz z Anetą Załazińską, z którą dzielam zainteresowania naukowe dotyczące komunikacji interpersonalnej, retoryki, języka prawa oraz badania gestów, a także z Wiesławem Przyczyną, z którym łączą mnie badania retoryczne oraz zainteresowanie językiem religijnym. Artykuły te wskazane zostały już wyżej, przy omawianiu poszczególnych pól moich zainteresowań badawczych.

Efektom współpracy są także **redagowane przeze mnie naukowo tomy monograficzne** – jeden przygotowany wraz z Wiesławem Przyczyną, a drugi, najnowszy w moim dorobku, wraz z Anną Chudzik.

Będący efektem redakcyjnej współpracy z Wiesławem Przyczyną tom *Język w liturgii* (2018) to pierwsze w Polsce opracowanie, które w sposób tak szeroki podejmuje zagadnienie języka tekstów liturgicznych. Prezentuje on bowiem nie tylko – jak działo się to wcześniej – teologiczną perspektywę spojrzenia na teksty liturgiczne, ale także perspektywę lingwistyczną, a także podejmuje zagadnienia związane również z doświadczeniami innych, poza katolickim, Kościołów chrześcijańskich, np. prawosławnego czy ewangelickiego.

Przygotowana wraz z Anną Chudzik monografia jednoautorska: Jolanta Antas, *Słowa i gesty w komunikacji. Prace wybrane* (2023) jest wyborem artykułów prof. dr hab. Jolanty Antas z lat 1981–2022, opublikowanych wcześniej w czasopismach naukowych oraz tomach zbiorowych, i zawiera prace pogrupowane w trzy kręgi tematyczne: ilustrujące wczesne badania autorki, poświęcone zagadnieniom z zakresu semantyki i pragmatyki językowej oraz związane z badaniami nad komunikacją niewerbalną. Celem przygotowania i wydania tej pracy było niejako przypomnienie szczególnie istotnych w odczuciu autorki i redaktorek prac badaczki i udostępnienie ich – przede wszystkim dzięki wydaniu w formie online – szerszemu gronu odbiorców. Praca nad tym tomem miała dla mnie także istotne znaczenie osobiste, ze względu na osobę Jolanty Antas, promotorki moich prac: magisterskiej oraz doktorskiej, oraz mentorki na pierwszych etapach mojej pracy naukowej.

Podsumowując moje publikacje naukowe, wyliczę, że jestem autorką 3 monografii oraz 20 artykułów naukowych, z czego 18 artykułów to publikacje z okresu po uzyskaniu stopnia doktora. Współredagowałam także, po uzyskaniu stopnia doktora, 2 tomy artykułów: zbiorowy i indywidualny. Obecnie w druku znajdują się jeszcze 3 moje artykuły – wszystkie są już po recenzjach i pracach redakcyjnych, wydanie dwóch planowane jest na kwiecień 2023 roku, a wydanie jednego na czerwiec tego roku.

Jestem także współautorką (wraz z Jakubem Pstrągiem i Andrzejem Zawadzkiem) **serii podręczników do języka polskiego dla szkół ponadgimnazjalnych: *Klucz do świata. Literatura, język, komunikacja*** (5 tomów). W pracy nad podręcznikiem byłam odpowiedzialna zarówno za treści dotyczące kształcenia literackiego, jak i – w znaczącej części – za treści dotyczące kształcenia językowego. Podręcznik ten wydawany był w latach 2007-2009 przez Wydawnictwo Szkolne PWN i spotkał się z dużą aprobatą nauczycieli. To ważny dla mnie osobiście element mojej działalności, ponieważ – jako dydaktyk akademicki, a także juror olimpiady języka polskiego – jestem przekonana o olbrzymim znaczeniu wiedzy o zjawiskach językowych (poprawności, kulturze języka, grzeczności językowej) i komunikacyjnych (sprawności i stosowności zachowań w komunikacji) na etapach edukacji poprzedzających studia wyższe.

Moje zainteresowanie podręcznikami szkolnymi zaowocowało także wydaną w 2008 roku recenzją podręcznika autorstwa Aldony Skudrzykowej i Krystyny Urban: *Mowa i życie. Kształcenie językowe. Język polski – ćwiczenia* (Wydawnictwo Znak, Kraków 2002). Recenzja ta ukazała się w *Pracach komisji do oceny podręczników szkolnych* Polskiej Akademii Nauk.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Moja działalność naukowa i badawcza związana jest przede wszystkim z Uniwersytetem Jagiellońskim, jako podstawowym miejscem mojego zatrudnienia. Natomiast jako aktywność naukową realizowaną poza Uniwersytetem Jagiellońskim chcę wskazać – bardzo ważną dla mnie i mającą także widoczne efekty – **współpracę z Instytutem Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk w Krakowie**. Współpraca ta miała charakter długotrwały, odbywała się bowiem w latach 2008-2016 i była związana z opracowywaniem *Wielkiego Słownika Języka Polskiego* PAN. Do zespołu współpracowników Pracowni Wielkiego Słownika Języka Polskiego dołączyłam na pierwszym etapie prac leksykograficznych, który był finansowany w ramach grantu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (projekt nr R 17 004 03). Moja działalność naukowa polegała, w początkowym etapie współpracy, na współuczestniczeniu w opracowywaniu koncepcji WSJP, przede wszystkim jeśli chodzi o strategię opisu nazw kolorów (co znalazło odbicie w moim artykule *Strategie definiowania nazw kolorów w słownikach* (2008)) oraz strategię opisu haseł reprezentujących związki frazeologiczne. Na dalszych etapach prac (obejmujących część pierwszego okresu finansowania słownika, a także drugi okres finansowania w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (projekt nr 11H 12 014)) pełniłam funkcję redaktora haseł słownikowych oraz specjalisty od frazeologii. Efektem mojej działalności naukowej w Instytucie Języka Polskiego PAN jest wspomniany już artykuł opublikowany w uznany czasopiśmie „Polonica”, fragmenty instrukcji redakcyjnej słownika, przeznaczone do użytku wewnętrznego zespołu WSJP, a przede wszystkim **4183 hasła słownikowe obejmujące łącznie około 195 arkuszy autorskich**. Jako potwierdzenie mojej działalności naukowej w IJP PAN pozwalam sobie dołączyć do mojej dokumentacji autoreferatu zaświadczenie wydane przez prof. dr hab. Piotra Żmigrodzkiego, redaktora naukowego WSJP, wskazujące na znacznie mojej pracy naukowej dla powstania i rozwoju tego słownika.

Okres pracy nad WSJP uważam za bardzo istotny dla mojego rozwoju naukowego. Udział w konferencjach zespołu opracowującego słownik, samodzielne lektury i badania, dyskusje z redaktorami i nadredaktorami, opracowywanie haseł – wszystko to poszerzyło pole moich naukowych zainteresowań o niezwykle ważną i interesującą dziedzinę, jaką jest leksykografia.

Zdobytą w tym zakresie wiedzę wykorzystywałam do tej pory już wielokrotnie także w dydaktyce, np. podczas zajęć dotyczących stylistyki i poprawności języka.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne

Bardzo cenię sobie pracę dydaktyczną, ponieważ jako nauczyciel akademicki (obecnie adiunkt na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego) mam okazję wdrażać w proces dydaktyczny efekty moich badań i konfrontować je ze studentami. Staram się także wykorzystywać nowe techniki i metody dydaktyczne (w tym związane z kształceniem na odległość). Jako dydaktyk mogę wykazać się 18-letnią praktyką, ponieważ pierwsze zajęcia prowadziłam jeszcze na studiach doktoranckich (na drugim roku) i od tamtej pory mam na swoim koncie przeprowadzonych kilka tysięcy godzin ćwiczeń i wykładów, zarówno dla studentów, jak i słuchaczy studiów podyplomowych, aplikantów prawniczych, a także innych wykładowców akademickich oraz pracowników sądownictwa i prokuratury. Moim podstawowym miejscem pracy jest Wydział Polonistyki UJ, ale jak dydaktyk współpracowałam do tej pory także z innymi wydziałami UJ, innymi uczelniami oraz instytucjami kształcącymi.

Na Wydziale Polonistyki UJ prowadziłam m.in. następujące ćwiczenia: Gramatyka opisowa języka polskiego, Kultura języka, Sztuka komunikowania, Wprowadzenie do teorii komunikacji, Teoria języka, Gry i rytuały komunikacyjne. Współtworzyłam także wykład Gry rytuały komunikacyjne (wraz z prof. dr hab. Jolanta Antas). Prowadziłam autorskie ćwiczenia, a potem wykład Współczesne teorie lingwistyczne. Obecnie prowadzę ćwiczenia z Teorii języka oraz autorskie wykłady dla kierunku studiów język polski w komunikacji społecznej: Teoria retoryki, Wstęp do teorii komunikacji, Bariery w komunikacji interpersonalnej i publicznej.

W latach 2009-2011 współpracowałam z Wydziałem Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ, gdzie na kierunku elektroniczne przetwarzanie informacji prowadziłam ćwiczenia Stylistyka.

Na Wydziale Polonistyki UJ w Podyplomowym Studium Retoryki prowadziłam kursy: Psychologiczne aspekty powodzenia komunikacyjnego, Niewerbalne środki autoprezentacji,

Kompetencje komunikacyjne, a obecnie prowadzę wykład Sztuka komunikacji interpersonalnej. W ramach współpracy ze Studiami Podyplomowymi dla Tłumaczy Konferencyjnych na Wydziale Filologicznym UJ prowadziłam ćwiczenia, a obecnie wykład Tłumacz jako mówca.

W latach 2009-2010 pracowałam jako dydaktyk w Państwowej Szkole Zawodowej w Krośnie, gdzie prowadziłam następujące ćwiczenia i wykłady dla studentów polonistyki oraz pedagogiki: Gramatyka opisowa, Kultura języka, Wprowadzenie do teorii języka, Język polski w edukacji wczesnoszkolnej.

Ważnym dla mnie doświadczeniem dydaktycznym było także stworzenie w 2009 i prowadzenie przez kolejne lata autorskiego wykładu Język w liturgii na studiach licencjacko-doktoranckich w Instytucie Liturgicznym Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II w Krakowie. Tematyka wykładu bezpośrednio łączy się z moimi naukowymi zainteresowanymi, związanymi z szeroko rozumianym (werbalnie i niewerbalnie) językiem religijnym.

Ważnym obszarem mojej działalności dydaktycznej jest udział w kształceniu aplikantów prawniczych. Od 2012 roku jestem wykładowcą Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, gdzie prowadzę zajęcia na aplikacjach: sędziowskiej, sędziowskiej uzupełniającej, prokuratorskiej i prokuratorskiej uzupełniającej. Do tej pory były to m.in. następujące wykłady, ćwiczenia lub zajęcia o charakterze symulacji: Retoryka, Komunikacja, Wizerunek, Autoprezentacja, Ustne uzasadnienia wyroków – zajęcia z językoznawcą, Symulacja rozprawy. W ubiegłych latach prowadziłam także zajęcia dydaktyczne (wykłady i ćwiczenia) z przedmiotu Retoryka, erystyka i etykieta w zawodzie radcy prawnego dla aplikantów radcowskich jako wykładowca Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach (2009-2019) oraz Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie (2011, 2015-2020).

Moje doświadczenie dydaktyczne obejmuje także prowadzenie zajęć poświęconych retoryce oraz komunikacji w ramach kursów dydaktycznych, które organizowałam lub współorganizowałam dla uczniów V Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie oraz dla wykładowców – pracowników Instytutu Nauk o Środowisku UJ (2010/2011) oraz wykładowców – pracowników Katedry Mechaniki i Wibroakustyki na Wydziale Inżynierii Mechanicznej i Robotyki Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (2009/2010).

Osobno chciałabym wskazać prowadzone przeze mnie seminaria magisterskie. W roku akademickim 2010/2011 prowadziłam na Wydziale Filologicznym UJ w Katedrze UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową (obecnie Katedra do Badań nad

Przekładem i Komunikacją Międzykulturową) seminarium Językowe obrazy świata w tekstach. Jego efektem jest 7 wypromowanych prac magisterskich, ujmujących problem JOS z perspektywy przekładoznawczej oraz wykorzystujących m.in. metodologię językoznawstwa kognitywnego. W latach 2020/2021 i 2021/2022 prowadziłam na Wydziale Polonistyki UJ seminarium magisterskie Retoryka a współczesne zjawiska komunikacyjne, poświęcone zasadom, narzędziom oraz metodom badawczym wypracowanym na gruncie retoryki, a możliwym do wykorzystania w badaniach współczesnych zjawisk komunikacyjnych, zachodzących zarówno w sytuacjach interpersonalnych, jak i w sferze publicznej (np. retoryka reklamy, retoryka polityczna, retoryki kaznodziejska, retoryka coachingu i inne), zarówno przy użyciu tradycyjnych, jak i nowomediálních form komunikacji. Efektem tego seminarium jest wypromowanie także 7 magistrów. Napisana pod moim kierunkiem praca magisterska pani Klaudii Bonarek *„Bóg zamienił moje brudne, śmierdzące grzechem szmaty na białą, czystą sukienkę”*. *Metafora jako środek wyrazu doświadczeń związanych z nawróceniem w świadectwach wiernych* zdobyła I miejsce w konkursie na najlepszą pracę magisterską z zakresu językoznawstwa na Wydziale Polonistyki UJ (za rok 2022) i została skierowana na Ogólnopolski Konkurs im. Profesora Czesława Zgorzelskiego na najlepszą polonistyczną pracę magisterską. Praca magisterska pani Dominiki Tokarz *Strategie perswazyjne na okładkach polskich tygodników społeczno-politycznych. Multimodalna analiza okładek „Gazety Polskiej”, „Newsweeka” i „Polityki” z lat 2015-2021*, która także powstała w ramach prowadzonego przeze mnie seminarium, zdobyła III miejsce w konkursie na najlepszą pracę magisterską z zakresu językoznawstwa na Wydziale Polonistyki UJ (za rok 2022).

Pełniłam także rolę tutora i promotora pracy licencjackiej na Międzywydziałowych Indywidualnych Studiach Humanistycznych. Łącznie byłam więc do tej pory promotorem 15 prac dyplomowych – 14 magisterskich oraz jednej pracy licencjackiej (wszystkie zostały obronione). Obecnie prowadzę seminarium licencjackie – pod moim kierunkiem powstaje 13 prac licencjackich poświęconych zagadnieniom retoryki i komunikacji interpersonalnej – bezpośredniej i zapośredniczonej medialnie.

Osiągnięcia organizacyjne

Do moich najważniejszych osiągnięć organizacyjnych należy praca w zespole (składającym się z pracowników Katedry Teorii Komunikacji oraz wybranych pracowników Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie (obecnie jest to Instytut Glottodydaktyki

Polonistycznej UJ), działającym pod przewodnictwem prof. dr. hab. Władysława Miodunki oraz prof. dr. hab. Jolanty Antas), który opracował i wdrożył kierunek studiów język polski w komunikacji społecznej na Wydziale Polonistyki UJ. Kierunek ten został uruchomiony w roku akademickim 2014/2015 i od tego czasu cieszy się dużym zainteresowaniem kandydatów, kształcąc z powodzeniem studentów na studiach I i II stopnia. Obecnie opieka nad tym kierunkiem sprawowana jest już przez samą Katedrę Teorii Komunikacji, w której pracuję, a od 2021 roku kieruję Kierunkowym Zespołem ds. Jakości Kształcenia dla tego kierunku.

Za jedno z moich najistotniejszych osiągnięć uznaję także pełnienie od 2015 roku funkcji kierownika Podyplomowego Studium Retoryki UJ. Do moich obowiązków należą m.in. organizacja procesu dydaktycznego oraz dbałość o adekwatność programu studiów do potrzeb kandydatów, stąd w trakcie mojej kadencji wprowadzałam już zmiany w programie studiów. Czuwam także nad jakością kształcenia, co wiąże się z modyfikacjami w obsadzie zajęć. Przygotowuję budżet studiów, organizuję egzaminy dyplomowe.

Jestem także członkiem Rady Wydziału Polonistyki UJ jako przedstawiciel niesamodzielnych pracowników naukowych (od 2016 roku, a więc od dwóch kadencji) oraz członkiem Wydziałowej Komisji ds. Jakości Kształcenia na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (od 2021 roku). Pełniłam także funkcję członka komisji wdrażającej system Krajowych Ram Kwalifikacji na Wydziale Polonistyki UJ.

Już na studiach doktoranckich włączałam się w organizację konferencji naukowych – była to wówczas międzynarodowa konferencja: Fifth International Symposium „Iconicity in Language and Literature” organizowana przez Wydział Filologiczny UJ oraz Katedrę UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową UJ (17-20.03.2005). W latach 2017, 2018 i 2019 współorganizowałam kolejne ogólnopolskie konferencje naukowe z cyklu „Obrazowanie w komunikacji”, odbywające się na Wydziale Polonistyki UJ.

Organizowałam samodzielnie (ustalenie programu, dobór wykładowców) dwa kursy dydaktyczne: kurs retoryki dla wykładowców Instytutu Nauk o Środowisku UJ (w roku akademickim 2010/2011) oraz kurs retoryki dla uczniów V Liceum Ogólnokształcącego w Krakowie (w 2014 roku). W obu tych kursach uczestniczyłam także jako dydaktyk. Współorganizowałam wraz ze zespołem katedry Teorii komunikacji UJ kurs retoryki i komunikacji dla pracowników Katedry Mechaniki i Wibroakustyki na Wydziale Inżynierii Mechanicznej i Robotyki Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (w ramach realizowanego przez tę katedrę projektu „Fabryka inżynierów”).

Osiągnięcia popularyzujące naukę

Jestem głęboko przekonana o olbrzymim znaczeniu trzeciej misji uczelni, którą jest współpraca z otoczeniem społecznym oraz popularyzacja nauki i upowszechnianie wyników badań, dlatego bardzo chętnie i z dużym zaangażowaniem włączam się w inicjatywy o takim charakterze.

Wiedzę o języku, a także wyniki moich badań dotyczących grzeczności, skuteczności retorycznej i komunikacyjnej popularyzuję głównie w formie wykładów oraz warsztatów adresowanych do grup odbiorców zróżnicowanych zarówno pod względem wieku, jak i wykształcenia oraz profilu działalności zawodowej. Przykładem może tu być po pierwsze moje zaangażowanie w inicjatywy adresowane od uczniów szkół ponadpodstawowych: wykład dla młodzieży szkolnej z Białegostoku i okolic: *Trwać coraz jaśniej i prościej... zależy nie tylko od naszych słów* podczas VII Białostockiego Forum Szkół (2006), zajęcia w ramach kilkunastogodzinnego kursu retoryki dla uczniów V LO w Krakowie; wykład dla młodzieży I LO w Koszalinie *Komunikacja niewerbalna a przekazywanie znaczeń. Fakty i mity* (2018); wykład dla młodzieży z Wieliczki i okolic: *Komunikacja niewerbalna – fakty i mity*, inaugurujący cykl wykładów pracowników Wydziału Polonistyki UJ w projekcie „Ucz się u mistrzów” (2014); udział w „nieKonferencji: Młodzi mają głos!” w charakterze eksperta w bloku tematycznym dot. kłamstwa w komunikacji (2019) (obie inicjatywy w ramach współpracy z Powiatową i Miejską Biblioteką w Wieliczce) oraz wykład dla młodzieży i nauczycieli bielskich szkół ponadpodstawowych *Czy istnieją granice grzeczności językowej?* wygłoszony w ramach projektu „Granice języka — granicami świata” realizowanego w ramach programu NCK „Ojczysty — dodaj do ulubionych” (2022).

Po drugie, za przykład mojej działalności popularyzatorskiej uznaję także wykłady adresowane do osób dorosłych, aktywnych już zawodowo w obszarach, w których kluczowe jest stosowne i skuteczne posługiwanie się polszczyzną: poza wykazywanymi już kursami retoryki dla nauczycieli akademickich, pragnę wspomnieć tu o wykładach dla księży: wykład dotyczący komunikacji niewerbalnej i skuteczności retorycznej dla księży Chrystusowców w Poznaniu (2006), oraz praktykujących radców prawnych, sędziów i prokuratorów: warsztaty *Jak efektywnie przelamywać bariery komunikacyjne pomiędzy prawnikami a lekarzami w ramach procesów z zakresu błędów medycznych?* w Szpitalu Specjalistycznym im. S. Żeromskiego w Krakowie (2018), wykłady *Retoryka werbalna* (2014); *Dziesięć zasad udanego komunikowania się* (2015) (dla sędziów i prokuratorów); *Retoryka werbalna:*

poprawność, stosowność i zrozumiałość języka w sądzie oraz Retoryka werbalna: argumentacja retoryczna – argumentacja erystyczna – błędy argumentacyjne (2015); *Retoryczne zalety wysłownia: stosowność, poprawność, jasność i ozdobność języka w dyskursie sądowym* (2016) (dla sędziów); *Retoryczna skuteczność i zrozumiałość języka prawniczego* (2015); *Kompetencje w wykrywaniu kłamstwa* (2016) (dla prokuratorów).

Wiedzę o języku polskim oraz umiejętności poprawnego i skutecznego komunikowania się z ludźmi popularyzuję także w formie drukowanej, czego przykładem są popularnonaukowe publikacje: *Nie tylko słowo nas zdradza. Kilka uwag o komunikacie niewerbalnym* (w: „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, nr 1-2005 (10), Małopolski Instytut Kultury, s. 16-19) oraz „*Trwać coraz jaśniej i prościej*” – *zależy nie tylko od naszych słów. Rola przekazu niewerbalnego i jego związki z przekazem werbalnym w komunikacji międzyludzkiej*, (w: Biuletyn VII Białostockiego Forum Szkół, Białystok 2006.).

Formą popularyzacji nauki jest także mój udział jako jurora w konkursach krasomówczych, takich jak Konkurs Krasomówczy dla Aplikantów Sędziowskich i Prokuratorów w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, w którym jestem jurorem od samego początku istnienia konkursu, od 2012), Lokalny Konkurs Krasomówczy organizowany przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA czy agon retoryczny „Człowiek wobec dyktatu technologii” organizowany w ramach Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego przez Koło Metodyki Polonistycznej i Koło Naukowe Językoznawców Wydziału Polonistyki UJ, a także jurorowanie w Ogólnopolskim Konkursie „Losy Polaków na Syberii” zorganizowanym przez VI LO w Krakowie, Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń oraz Kuratorium Oświaty w Krakowie w ramach IV Kongresu Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie (2014 r.).

Pełnię także zaszczytną funkcję jurora Olimpiady Literatury i Języka Polskiego (od 2009 r.) – oceniam prace przygotowane na etapie zawodów szkolnych, testy językowe z części pisemnej zawodów okręgowych, a także jestem członkiem komisji egzaminacyjnych w trakcie ustnego etapu zawodów okręgowych OLiJP w Krakowie.

Dostrzegając potrzebę popularyzowania wiedzy o języku i właściwych zachowaniach komunikacyjnych także innymi kanałami niż te tradycyjne – jak wykłady i słowo pisane, chętnie włączyłam się w 2022 roku w promującą dobre praktyki językowe i komunikacyjne kampanię Rady Języka Polskiego „Ty mówisz, ja czuję. Dobre słowo – lepszy świat”. W jej ramach przygotowałam dwa posty: *szowinizm* i *uprzedzenie*, które ukazały się w mediach

społecznościowych – na portalu Facebook. Planowane jest także wydanie ich drukiem, w tomie zbiorowym, będącym pokłosiem kampanii.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Moja wczesna praca naukowa została doceniona w 2005, gdy wygrałam konkurs na grant promotorski Komitetu Badań Naukowych na realizację projektu badawczego „Językowe rytuały dnia codziennego”. Za moją pracę naukową zostałam także wyróżniona Nagrodą JM Rektora UJ w 2011 roku oraz uhonorowana Medalem Brązowym za Długoletnią Służbę (2020), przyznany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Za wyróżnienie poczytuję sobie także wieloletnie członkostwo w Polskim Towarzystwie Językoznawczym, a także w Zespole Języka Religijnego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. Pełnię także funkcję sekretarza tego zespołu.

Jako badacz angażuję się w pracę przy projektach naukowych albo pokrewnych moim zainteresowaniom, albo takich, w których przydatna jest moja wiedza z zakresu językoznawstwa i teorii komunikacji: współpracowałam przy projekcie naukowym *Mapa gestów polskich* realizowanym na Wydziale Polonistyki UJ pod kierownictwem prof. Jolanty Antas; w 2003 roku nieformalnie współpracowałam także z prof. dr. hab. Igozem Gościńskim z Kliniki Neurochirurgii i Neurotraumatologii CM UJ w zakresie problematyki diagnostyki i leczenia afazji. Efektem tej współpracy jest m.in. artykuł *Język i komunikowanie się chorych z afazją – nowe perspektywy badawcze*, a doświadczenia zdobyte podczas obserwowania terapii logopedycznej osób z afazją wykorzystuję obecnie w dydaktyce akademickiej (podczas autorskiego wykładu Bariery w komunikacji interpersonalnej i publicznej).

Przez cały okres mojego zatrudnienia na wydziale Polonistyki UJ staram się rozwijać nie tylko naukowo, ale także dydaktycznie. Przykładem tego jest podejmowanie się prowadzenia zróżnicowanych zajęć, opracowywane autorskich programów kursów, ale także podnoszenie swoich umiejętności i kompetencji dydaktycznych. Do tej pory uczestniczyłam w sześciu szkoleniach o charakterze głównie metodycznym. Były to kolejno:

- „Narzędzia usprawniając pracę warsztatową oraz prowadzenie wykładów z grupą – metodyka i psychologia” zorganizowane przez Centrum Studiów Podyplomowych i Szkoleń Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie (27.03.2015);

- „Psychologiczne i praktyczne aspekty pracy wykładowcy prowadzącego zajęcia w ramach szkolenia wstępnego w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury” zorganizowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury (12-13.10.2017);
- „Dydaktyka ze studentem zagranicznym” zorganizowane przez Uniwersytet Jagielloński w ramach projektu ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego (26.02-12.04.2021);
- „Savoir-vivre w biznesie. Sztuka pracy zdalnej” zorganizowane przez Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości Uniwersytetu Jagiellońskiego (27.04.2021);
- „Tutoring jako metoda efektywnej pracy ze studentem” zorganizowane przez Uniwersytet Jagielloński w ramach projektu ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego (22-28.06.2021);
- „Coaching jako metoda podniesienia kompetencji dydaktycznych” zorganizowane przez Uniwersytet Jagielloński w ramach projektu ZintegrUJ – Kompleksowy Program Rozwoju Uniwersytetu Jagiellońskiego (27.10-10.11.2021).

Kończąc mój autoreferat pragnę dodać, że wskazane wcześniej obszary badawcze są nadal istotne w mojej pracy naukowej i planuję je rozwijać. Ze względu na kontakty ze środowiskami prawniczymi oraz dydaktykę młodych prawników niezwykle ważne są wciąż dla mnie zagadnienia związane z językiem prawa. Widzę także potrzebę działań – zarówno edukacyjnych, jak i praktycznych zmierzających do poprawy jakości komunikacji na linii zwykły obywatel – prawnik/urzędnik, co niewątpliwie może wpłynąć na zwiększenie zaufania do polskiego wymiaru sprawiedliwości i urzędów. Obecnie pracuję nad zagadnieniem komunikacyjnych i wizerunkowych czynników wpływających na wiarygodność sędziego (na bazie badania przeprowadzonego zarówno wśród prawników, jak i osób spoza środowiska prawniczego).

Kontynuuję także moje badania retoryczne – w tym momencie interesuje mnie m.in. to jak komunikacja, prowadzenie dyskusji i sporów za pośrednictwem nowych mediów – w serwisach Facebook, Instagram i Twitter – wpływa na kształt argumentacji – zarówno retorycznej, jak i erystycznej, w jaki sposób do nowych warunków dostosowywane są tradycyjne sposoby dowodzenia słuszności swej tezy, jakie nowe chwytły erystyczne pojawiają się w przestrzeni nowych mediów.

Wciąż w obrębie moich zainteresowań naukowych pozostają także zagadnienia związane z komunikacją w przestrzeni religijnej – obecnie interesuje mnie retoryka środowisk świeckich, wyraźnie wskazujących na swoje związki ze wspólnotami wyznaniowymi.

.....
(podpis wnioskodawcy)